

AVRUPA TOPLULUĞUNDA KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMINDAN DOĞAN KANUNLAR İHTİLAFI

Av. Dr. Işıl ÖZKAN (*)

GİRİŞ

Topluluk hukukunun devletler umumi hukukuyla bazı ilişkileri vardır. Topluluk hukukunun uluslararası kaynakları, uluslararası sözleşmelerin kuralları, tek yanlı işlemler ve devletler umumi hukukun genel kurallarıdır. Bunlardan uluslararası sözleşmeler hukuku, Topluluk tarafından üçüncü ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmaları ifade eder. Bazen de üye ülkelerin üçüncü ülkelerle yaptıkları sözleşmeler Topluluk içinde bazı etkiler doğurabilir.

Tek taraflı uluslararası işlemler ise Topluluk organlarınca koyulmuş bazı dış ilişkiler ile ilgili işlemler olabileceği gibi, Topluluk dışındaki uluslararası kuruluşlarca koyulmuş tek taraflı işlemler ya da uluslararası mahkemelerce saptanmış kurallar olabilir. Uluslararası hukukun genel prensipleri uluslararası kaynaklardan gelen ve Topluluk Adalet Divanınca dikkate alınması gereken kurallardır (1).

AET Andlaşmasınının 133, 228 ve 238. maddeleri Topluluğa üçüncü ülke ya da ülkelerle veya uluslararası kuruluşlarla anlaşmalar yapmak yetkisi vermektedir. Bu anlaşmalar Topluluk

(*) Maliye Bakanlığı Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü, Hazine Avukatı.

(1) JACOT-GUILLARMOD, Olivier, Droit Communautaire et Droit International Public, Geneve, 1979 (Librairie de L'Univercite, George * Cie SA), S. 61.

hukuk düzeninin bir parçası haline gelmekte ve üye devletleri bağlamaktadır (2).

Topluluğun dış ilişkileri yanında, Topluluğu kuran Andlaşmaya dayanarak üye devletler arasında da sözleşmeler yapma yetkisi vardır (3). AET 220. maddeye göre "üye devletler gerektiğinde:

— Her devletin kendi vatandaşlarına tanıdığı koşullar içinde kişilerin haklardan yararlanmasını ve hakların korunmasını,

— Topluluk içinde çifte vergilendirmenin kaldırılmasını,

— 58. madde 2. paragrafta öngörülen şirketlerin karşılıklı tanınması, merkezlerinin bir ülkeden başka ülkeye taşınması halinde tüzel kişiliğin korunmasını ve farklı ulusal mevzuatlara tabi şirketlerin birleştirilmesini,

— Yargısal kararlarla, hakem mahkemesi kararlarının karşılıklı olarak tanınmasına bağlı bulunan işlemlerin sadeleştirilmesini sağlamak amacıyla aralarında görüşmeler yaparlar".

Andlaşmanın bu maddesi esas alınarak üye devletler arasında üç sözleşme imzalanmıştır. 29.2.1968 tarihli "şirketlerin ve tüzel kişilerin karşılıklı olarak tanınmasına ilişkin sözleşme" (4), 27.9.1968 tarihli "Medeni hukuk ve ticaret hukuku konularındaki mahkeme kararlarının uygulanması ve hukuksal yetkilere ilişkin sözleşme" (5) ve 19.6.1980 tarihli "Akitlerden doğan borçlara uygulanacak yasalara ilişkin sözleşmedir" (6). Bu sözleşmeler Topluluk üyesi devletler için Devletler Hususi Hukuku kuraları getirmektedir (7).

-
- (2) Bkz., PAZARCI, Hüseyin, Avrupa Ekonomik Topluluğunun yaptığı anlaşmalar, SBF yayını No: 418, Ankara, 1978, S. 66 vd.
- (3) Bkz., GÜNGÖR, Haluk, Avrupa Topluluğu Hukuku (Eğitim Yayınları Bilim Dizisi No: I-1993) 2. bs., Ankara 1993, S. 229 vd.
- (4) Bulletin, Suppl, No: 2-1969, S.7-24. Sözleşme 5.1.1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- (5) JO. No: L-299, 31.12.1972, S. 32. Bu sözleşme 1.2.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- (6) JO. No: L-266, 9.10.1980, S.1. Sözleşme 16.1.1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- (7) Bkz., ANTON, AE-P.R. BEAUMONT, Private International Law, 2nd. ed. (The Scottish Universities Law Institute) Edinburg, 1990, S. 51-53.

I - AVRUPA TOPLULUĞUNDA HUKUKİ BİRLEŞME, UYUMLAŞTIRMA VE PARALELLİK

Avrupa Topluluğunda hukuki birleşme pek çok faktörü içinde taşır. Birinci olarak, hukuk dışı karakter taşıyan Topluluk politikalarının uygulanabilmesi bakımından gereklidir. İkinci olarak hukuki karakter taşıyan üye devletlerin milli hukuklarının Andlaşmanın istediği alanlarda birleştirilmesi bakımından önem taşır. Bu etki özellikle işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi serbestisinde görülür. Üçüncü olarak üye devlet hukuklarının uyumlaştırılması ve birleştirilmesi Avrupa Birliği amacı için gereklidir (8).

Giderek Topluluğa hukuki bir birlik, tek hukuki bütün olarak bakmak anlayışı yerleşmektedir. Andlaşmada üye devletlerin hukukunun tedrici olarak birleşmesini kolaylaştırıcı hatta zorunlu kılan bazı hükümler bulunmaktadır. Bu birlik Topluluk mevzuatının doğrudan uygulanabilirliği ile olduğu kadar, üye devletler arasında yapılan sözleşmelerle de gerçekleşmektedir. Bu şekilde dolaylı olarak sağlanan hukukların birleştirilmesi için Andlaşmalarda "yaklaştırma" (approximation), "koordinasyon" (coordination) veya "uyumlaştırma" (harmonisation) terimleri kullanılmaktadır (9).

AET Andlaşmasının 3 (h) maddesinde ortak pazarın işlevlerini yerine getirebilmesi için gereken ölçüde üye devletlerin hukuklarının yaklaştırılmasından açıkça söz edilmektedir. Ayrıca bu Andlaşmanın 3. bölümü hukukların yaklaştırılmasına ayrılmıştır. 100a maddesi Konseye 189b maddesinde getirilen usule uygun olarak Ekonomik ve Sosyal Komite ile istişare ettikten sonra üye devletlerdeki kanun, tüzük veya idari işlemlerin iç pazarın kurulması için yaklaştırılması görevini vermektedir. 235. madde ise Andlaşmadaki herhangi bir boşluk halinde Konseye Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosuna danıştıktan sonra oy birliği ile uygun önlemleri almak yetkisi vermiştir.

(8) FLETCHER, F. Ian, Conflict of Laws and European Community, "Problems in Private International Law" (ed) V. 3, 1982, (North-Holland Publishing Company) S. 10.

(9) FLETCHER, F. I, Conflict..., S: 11..

Topluluk Mahkemelerinin (10) kararları "full faith and credit" kuralına uygun olarak üye ülkelerde uygulanmaktadır. Ayrıca Topluluğun her yanında mahkemelerce uygulanacak kanunlar ihtilafı ve kanunlar ihtilafı ile ilgili her konuda ortak kurallar getirilmelidir. Mahkemelerin yetkisi, tanıma ve tenfiz konularında çıkacak ihtilaflarda hukuki birlik sağlanmalıdır.

Andlaşmanın 220. maddesi bu konularda sözleşmeler yapılması için hükümetlerarası müzakerelere girilmesini sağlamaktadır. Topluluk ile ilgili olmayan veya kısmen ilgili olan alanlarda da birbirine paralel devletler hususi hukuku kuralları uygulanmalıdır (11).

II - TOPLULUK HUKUKUNDA KANUNLAR İHTİLAFI

A - Milli Hukukla Topluluk Hukuku Arasındaki İhtilaflar

Avrupa Topluluğu kurucu Andlaşmaları Topluluk hukuku ile milli hukuklar arasındaki ihtilafları çözümlenememiştir. Çünkü Topluluk hukuku bir federal hukuk gibi milli sistemler üzerinde öncelikli etkinliğe sahiptir. Böyle bir problem ortaya çıktığında, Topluluk hukukunun üstünlüğü ilkesine göre çözümlenecektir. Topluluk hukukunun bağlayıcı yükümlülüklerine getirilen aykırılıklar ve istisnalar ortak kriterlere dayanmalıdır (12).

Bu konuda klasik örnek AET Andlaşmasının kişilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi serbestisine ilişkin hükümlerdir. AET 48(4) işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerin kamu otoritelerinin faaliyetine ilişkin işlerde uygulanmayacağı kabul etmiştir. Aynı şekilde AET 55(1) maddesi yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin hakların resmi otoritelerin faaliyetinde geçerli olmayacağını belirtmiştir. Diğer

(10) İlk derece mahkemelerinin kurulması ile ilgili 24 Ekim 1988 tarihli konsey kararı ve bu mahkemelerin gerekliliği için bkz. BIANCARELLI, Jacques, "La création du Tribunal de Premiere instance des Communautés Européennes, un luxe ou une necessite?" R.T.D.E., 1990, 26, S. 2 vd.

(11) FLETCHER, F. I., Conflict..., S. 17.

(12) LASOK, D-P.A. STONE, Conflict of Laws in the European Community, (Professional Books Limited), 1987, S. 24.

yandan işçilerin serbest dolaşımı (48/3), yerleşme hakkı (56/2) ve hizmet edimi serbestisine (66, 56/2) kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı nedeni ile istisna getirilebileceği kabul edilmiştir.

Topluluğun temel fonksiyonu işçilerin serbest dolaşımı, kendi işini yapan kişilerin yerleşme hakkı, hizmet edimi serbestisi ve sermayenin serbest dolaşımı esasına dayanan bir ortak pazar kurmaktır. Bu hükümlerin hepsi tek bir Topluluk hukukunca idare edilmelidir. Ancak istisna ve aykırılıklara gelince bu konuda Topluluk hukukunun yetkisi yerini milli hukukun yetkisine bırakmaktadır. Bu konudaki kriterler tek ve açık olmadıkça, aynı soruna farklı çözümler getirilmesi riski vardır. Milli hukuklar uygulanırken onların kanunlar ihtilafı kuralları bundan ayrık tutulmamıştır (13).

AET Andlaşmasınının 177. maddesi ile Divana verilen Topluluk hukukunu yorum yetkisi (14), Topluluk hukukunun tekliği ve bütünlüğünü garanti etmektedir. Milli mahkemeler Divana soruları soruların cevaplarına uymakta fakat son karar hakkı milli mahkemelere bırakılmaktadır. Bu suretle, milli mahkemelerle ATAD arasında bir işbirliği gelişmekte ve Topluluk hukukunun tüm üye ülkelerde aynı şekilde uygulanması sağlanmaktadır.

ATAD ilk olarak Van Gend en Loos davasında (15), doğrudan etki teorisini kabul etmiştir. Divan'a göre doğrudan etki doktrininden doğan haklar milli mahkemelerce uygulanmalıdır. Divan, Costa v.Enel davasında (16) da iki hukuk arasında bir çatışma olması halinde Topluluk hukukunun milli hukuklara üstünlüğü vurgulanmıştır.

Burada, kişiler arasındaki ilişkilerde Topluluk hukukunun mu yoksa üye devletler hukukunun mu uygulanacağı sorusu ortaya

(13) LASOK, D-P.A. STONE, Conflict..., S. 29.

(14) Bk; ÖZBAKAN, İşıl, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanının Yargı Yetkisi", Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar (Maliye Gümrük Bakanlığı Yayını No: 1988/303), Ankara, 1988, S. 411 vd.

(15) 26/62 (1963) ECR, S. 1; (1963) CMLR, S. 105.

(16) 6/64 (1964) ECR, S. 585; (1964) CMLR, S. 425.

çıkmaktadır. Taraflar arasındaki ilişkiler, tarafların kişisel bağlama kuralı (ratione personae) (vatandaşlık ve ikamet) ile Toplulukta bir veya daha fazla devlete bağlanması suretiyle çözümlenebileceği gibi bir veya daha fazla hukuki işlem veya olayın gerçekleştiği yer (ratione loci) veya olayın tabiatı icabı ayrı bir hukuk sistemine tabi olması (ratione materiae) şeklinde çözümlenmesi de mümkündür. Kişiler arasındaki bu ilişkiler milli hukuk veya Topluluk hukuku tarafından Topluluk hukukunun önceliğine göre düzenlenebilir. Fakat Topluluk hukuku bu konuda bir hüküm taşıyor ise, milli hukuklar uygulanmaya devam edecektir (17).

Milli hakim, forum kanunlar ihtilafı kurallarını uygulayarak lex causae olarak ya kendi milli hukukunu veya X devletinin hukukunu seçecektir. Ancak milli hakim gerçek bir seçim hürriyetine sahip değildir. Seçimi Topluluk hukuku lehine olacaktır. Milli mahkeme Topluluk hukukunu kendi hukukunun bir parçası olarak uygulayacaktır (18).

B - Topluluk Üyesi Devletlerin Hukuk Kuralları Arasındaki İhtilaflar

Burada Topluluk içindeki ihtilaflarla, Topluluk dışındaki ülkelerle olan ülke dışı ihtilafları ayırmak gerekir. Üçüncü olarak, hem üçüncü ülkelerle ve hem de bazı üye ülkelerle ilişkilerden doğan karışık ihtilaflar da vardır (19).

Üye ülkeler arasındaki ihtilaflarda AET 220. madde üye ülkeler devletler hususi hukukunun yeniden düzenlenmesini veya değiştirilmesini öngörmektedir. Ancak Andlaşmada açık bir hüküm bulunmadığı için bu hukuki bir zorunluluk olmayıp üye ülkelerin rızaları ile karşılıklı olarak çözümlenebileceği bir konudur. Bunun için üye devletler hukuku giderek daha fazla uyumlu hale getirilmelidir. Böylece üye ülke devletler hususi hukuku kuralları arasındaki farklılık da ortadan kalkacaktır. Ancak üye devletin hukuku, örneğin kişilerin serbest dolaşımında "eş", "aile

(17) FLETCHER, I. F., Conflict..., S. 39.

(18) FLETCHER, I. F., Conflict..., S. 43.

(19) FLETCHER, I. F., Conflict..., S. 44.

üyesi", "bağlı kişiler" gibi kavramların tanımında kendi farklı devletler hususi hukuku yaklaşımlarını göstermektedir. Bu ülke mahkemeleri gelen her olayda vatandaşlık ayrımı yapılmaksızın, 7. maddeye uygun olarak aynı kuralları uygulamalıdır. Üye devletler bu konuda 220. maddeye dayanarak akitten doğan borçlarla ilgili 1980 tarihli sözleşmeyi ve kararların karşılıklı tanınması ve tenfizine dair 1968 tarihli sözleşmeyi esas alacaklardır. Bunun yanında patent ya da şirketlerin tanınması konusundaki sözleşmeler de üye devletler arasında uygulanacaktır (20). Ancak bu da yeterli olmayıp üye devletler mevcut devletler hususi kurallarını yeniden gözden geçirmelidir (21).

Üye devletler dış ilişkileri ve karşılıklı ilişkileri bakımından da devletler hususi hukuku kurallarını uyumlaştırmalıdır. Ortak pazarın işlevini yerine getirmesini bozucu doğrudan veya dolaylı etkilere yer verilmemelidir (22).

C - Topluluktan Çıkan ve Topluluk İçİ İhtilaflar

AET 210. maddeye göre Topluluk hem uluslararası hukukta hem milli hukukta tüzel kişiliğe sahiptir. 211. madde Topluluğun hukuki kapasitesi konusunda tek bir kanunlar ihtilafı kuralı getirmektedir. Bu kural ATAD ve milli mahkemeler tarafından uygulanması istenilen bir kuraldır.

Topluluğun, Topluluk içinde, bulunan yerlerde taşınmaz edinme kapasitesi lex situs'a tabidir. Bu taşınmazın tescili de tescil yapılacak ülke hukukuna tabidir. Topluluğun bir akdi ilişki kurmak yetkisi bunu düzenleyen hukukla çözümlenir. İhtilaf üye olmayan bir ülkede de ortaya çıkabilir (23).

Diğer yandan AET 215(1) Topluluğun akdi sorumluluğunun akde uygulanacak hukuka tabi olduğunu belirtmektedir. Divanın hakem sıfatı ile gördüğü davalar (AET 181'e göre) alışılmış uygulaması olan akde uygun olan hukuk (proper law of contract) kriteri ile çözümlenebilir (24).

(20) LASOK, D-P.A STONE, Conflict..., S. 85 vd.

(21) FLETCHER, F. I Conflict..., S. 50.

(22) FLETCHER, F. I Conflict..., S. 53.

(23) FLETCHER, F. I, Conflict..., S. 68.

(24) LASOK, D-P.A STONE, Conflict..., S. 37.

Bu konuda kanunlar ihtilafı kuralı olmadığından, Divan "uygun hukuk"u seçmek için ilave kurallar getirecek veya akitten doğan borçlara ilişkin sözleşme hükümlerini uygulayacaktır. AET 183'e göre Divanın yetkili olmadığı hallerde, Topluluğun taraf olduğu uyumsuzluk üye devlet mahkemelerinde görülecektir. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bu sözleşme hükümleri uygun hukuku tesbit edecektir (25).

Topluluğun ayrıca AET 215(2) maddesine göre akit dışı sorumluluğu da vardır. Kendi çalışanlarının görevlerini ifa sırasında verdiği zararlardan sorumludur. Burada bir haksız fiil sorumluluğu söz konusudur. Bu konuda ATAD'ın 178 ve 183. maddelere göre inhisari yetkisi bulunmaktadır (26).

Bir olayın akdi sorumluluğa mı, akit dışı sorumluluğa mı girdiği konusunda belli bir kriter yoktur. Bu konu Divan tarafından üye ülkelerin devletler hususi hukuku pratiğine göre tesbit edilecektir. Bunun için hukukun genel prensipleri kavramından hareket edilecektir. Bazı politika ve programların uygulanmasında üye devletler de Topluluğun bir hizmetlisi gibi zararlar meydana getirebilir. Bu halde Topluluk ve üye devlet sorumluluğu paylaşmalıdır (27).

Topluluğun *ratione loci* yetkisi Topluluğun coğrafi sınırları ile sınırlıdır. *Ratione personae* yetkisi ise bir üye ülkede yaşayan veya o ülkenin vatandaşı olan kişilerle sınırlıdır. Topluluk içinde veya dışında yerleşen şirketler bakımından rekabet hukukunun uygulanması mümkündür. 85 ve 86. maddelerin uygulanması Topluluk dışında da olabilir. Tüm bu durumlarda Topluluk rekabet hukukun *lex fori* olarak diğer hukukları dikkate almaksızın uygulanması mümkündür (28).

(25) FLETCHER, I. F, Conflict..., S. 69.

(26) LASOK, D-P.A STONE, Conflict..., S. 44.

(27) FLETCHER, I. F, Conflict..., S. 71-72.

(28) FLETCHER, I. F, Conflict..., S. 74; LASOK, D-P.A STONE, Conflict..., S. 35.

III -KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI KONUSUNDA KANUNLAR İHTİLAFI

A - Genel Açıklamalar

Andlaşmadaki kişilerin serbest dolaşımı işçilerin, meslek sahiplerinin veya hizmet ediminin bu konudaki serbestilerini ifade etmektedir. Bu konudaki 1612/68 sayılı tüzük herhangi bir üye devlet vatandaşının oturduğu yer dikkate alınmaksızın diğer bir üye ülkede o ülke vatandaşı olan kişilere ilişkin kanun, küzük veya idari uygulamaya göre işçi olarak bir iş tutmasını sağlamaktır (1/1) (29). Bu özgürlük o zamanda bir ülke devlet vatandaşı olan işçilere aittir. Bu tüzük ne "işçi" ne de "vatandaşlık" terimlerini açıklamamıştır. Bunlar topluluk terimleridir. Ancak vatandaşlığın tesbiti üye ülkelerin hakimiyet yetkilerindedir. Her üye devlet kimin vatandaş olduğunu, vatandaşlığın nasıl kazanılıp kaybedildiğini kendisi kararlaştırır (30).

İşçi terimi ise milli hukuklarca tesbit edilmelidir. Ancak Adalet Divanı bu görüşte değildir. 75/63 sayılı kararında (31) eğer "işçi" terimi tanımı milli hukuka bakılır ise, her üye ülkenin "göçmen işçi" teriminin anlamını değiştirmesi ve Andlaşma tarafından korunması istenilen bazı insan kategorilerinin bunun dışında tutulması imkanı doğar. Bu yüzden işçi terimi Toppluluk anlamında çözümlenmelidir. Bu görüş diğer davalarda da sürdürülmüştür (32). Mamafih bu terimin kullanılabilmesi için bir istihdam ilişkisi bulunmalı, gerçek bir iş olmalı ve bu kişinin gelirleri kamu tarafından sağlanmalıdır gibi kriterler aranmıştır (33).

İşçilere ilişkin Toppluluk mevzuatı kendi işini yapan kişilere ve hizmet edimi sunan kişilere de genişletilmiştir. Bu hükümler

(29) 312/76 sayılı tüzükle değişikliğe uğramıştır. OJ. Sp. Ed. 1968, No: L 257/2, S. 475, Bkz., Blackstone's EC Legislation (Ed) London, 1993, (Blackstone's Press Limited), S. 182 vd.

(30) LASOK, D-P.A. Stone, Conflict., S. 92.

(31) 75/63 ECR (1964), S. 183, Bkz. Leading cases on the Law of the European Communities, (ed) (Kluwer Law and Taxation Publisher), Deventer, 1982, S. 337 vd.

(32) 44/65 (1965) ECR, S. 969; 61/65 (1966) ECR, S. 261.

(33) 53/81 (1982) ECR, S. 1035; 139/85 (1986) OJ. C. 188/3.

üye ülkelerin işçi göçüne ilişkin hükümlerinin üzerindedir ve ülkeye giriş, yasama, ikamet etme ve faaliyetin bitiminde o ülkede kalma haklarını kapsar. Yalnız hizmet edimi sunucuları işleri bittikten sonra o ülkede kalma hakkına sahip değildir. İşçilere ve serbest meslek sahiplerine tanınan serbest dolaşım hakkı onların eşleri ve 21 yaşından küçük çocuklarına ve onlara bağlı bulunan kişilere de verilmiştir. Bu kişilerin tabiiyeti de önemli değildir. Topluluk hukukunda aile statüsü konusunda hiçbir hüküm bulunmamakla birlikte, ülkeye giriş ve ikamet hakkı bakımından ailenin kişisel kanunu (Lex patriae) uygulanmalıdır. Eğer asıl hak sahibi ile ona bağlı olan kişi farklı tabiiyette ise ilgili eş veya çocuğun kanunu uygulanmalıdır (34).

Kişilerin serbest dolaşımındaki usuli konular Topluluk hukukuna tabidir. Ülkeye girişte giriş vizesi veya benzeri belgeler istenmeyecek, bir pasaport veya hüviyet cüzdanı ile giriş sağlanacaktır (35). Üye ülkeler Andlaşma tarafından belirtilen istisnai hallerde kontrol yetkisine sahiptir. Üye ülkelerin ülkelerinde dolaşan insan nüfusunu bilmek konusundaki yetkisi devam etmektedir (36). Üye ülkeler kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı nedeni ile giriş, oturma izni verme ve sınırdışı etme konularında bazı usuli istemlerde bulunmak hakkına sahiptir (37).

B - Topluluk Ülkeleri Arasında Yapılan Sözleşmeler

Avrupa Topluluğu mevzuatının devletler hususi hukukuna etkisi ihmal edilebilir düzeydeyken, Avrupa Topluluğu nezdinde yapılan sözleşmelerin devletler hususi hukukuna etkisi için aynı şey söylenemez. AET 220. madde üye devletlerin kendi vatandaşlarının menfaatlerini güvenceye almak için müzakerelere girişmesini öngörmektedir. Ayrıca yabancı mahkeme kararlarının karşılıklı olarak tanınması ve tenfizindeki formalitelerin basitleştirilmesini istemektedir. 1 Ocak 1970 tarihinde Devamlı Tem-

(34) LASOK, D-PA STONE, Conflict..., S. 94.

(35) Dir. 68/360, Dir. 73/148, Dir. 75/34, Reg. 1251/70 için bkz. Blackstone's, S. 189 vd.

(36) 188/75 (1976) ECR, S. 1185.

(37) Dir. 64/221, Blackstone's, S. 184 vd.

siliciler Komitesi tarafından devletler hususi hukuku kurallarının uyumlaştırılması konusunda öncelik verilen tasarılar şunlardır:

- 1- Maddi mallar ve maddi olmayan mallara uygulanacak hukuk.
- 2- Akdi ve akid dışı sorumluluğa uygulanacak hukuk.
- 3- Hukuki muamelelerin ve delillerin şekline uygulanacak hukuk,
- 4- Bu başlıklarla ilgili genel sorunlar (Atıf, vasıflandırma, yabancı hukukun uygulanması, kazanılmış haklar, kamu düzeni, ehliyet, temsil).

Bunlardan akdi ve akid dışı sorumluluğa uygulanacak hukuk konusunda hızlı bir gelişme oldu ve 1972 Haziran'ında ilk tasarı ortaya çıktı. Bu gelişme Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin 1973 de Topluluğa kabul edilmesi ile ertelendi. Bir grup uzman 1978 de sözleşmenin sadece akdi ilişkilere ait olmasını uygun buldu ve akit dışı sorumluluk sözleşmesi ertelendi. Devletler hususi hukuku ile ilgili olarak tamamlanan Avrupa Topluluğu sözleşmeleri 1968 tarihli Yargı Yetkisi ve Karar Sözleşmesi ile Akdi Sorumluluk sözleşmesidir (38). Bu ikincil sözleşmeler üye ülkelerde kanun gücündedir.

a- Akdi Sorumluluk Sözleşmesi

Sözleşme 19.6.1980 tarihinde imzalanmış, 16.1.1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir (39). Akdi sorumluluk sözleşmesi, yabancı unsur taşıyan akitlerde taraflara uygulanacak hukuku tesbit etmektedir. Burada sorun vasıflandırmada ortaya çıkmaktadır. Alman hukukunda bu konuya asli mesele olarak akde uygulanacak hukuk uygulanır. İngiliz hukuku ise bu konuyu usuli olarak görür. Fransız hukuku evlenme akdinden doğan zararları haksız fiil olarak ele alır (40).

(38) ANTON, AE-PR, BEAUMONT, Private., S. 52.

(39) JO, No: L 266, 9.10.1980, S. 1 vd.

(40) LIPSTEIN, K. "Introduction: The Preliminary Draft Convention on the Law Applicable To Contractual and Noncontractual Obligations", Harmonization of Private International Law by the EEC, London, 1978 (ed), S. 2.

Yabancı unsur taşıyan akitlerde hangi hukuk sisteminin uygulanacağını seçmek taraflara bırakılmıştır. Seçim açık veya zımnî olabilir (3/1). Bu serbest seçim yetkisinin, istihdam akitlerinde olduğu gibi tarafların eşit durumunda olmamasından dolayı mahzurları vardır.

Sözleşmenin 3. maddesi yetkili kanun seçiminden söz etmektedir. Kural olarak akit (mukavele) tarafların seçtiği kanuna tabidir. Bu seçim açık olarak yapılabileceği gibi, mukavelede yer alan koşullarla veya olayın durumuna göre makul bir açıklıkla ifade edilebilir. Taraflar bu seçimi yaparken mukavelenin tamamına veya bir bölümüne uygulanacak hukuku seçebilirler (3/1).

Taraflar her an için mukavelenin daha önceden belirlenen hukuktan başka bir hukuka tabi olacağı konusunda anlaşabilirler. Mukavelenin sonuçlandırılmasından sonra uygulanacak olan hukuk üzerinde yapacakları değişiklikler daha önce yapılmış olanların şekli geçerliliğini (9. maddeye göre) ortadan kaldırmaz ve üçüncü kişilerin haklarını etkilemez (3/2).

Tarafların yetkili hukuk seçimi ister yetkili mahkeme seçimi ile birlikte olsun, ister olmasın, yapıldığı anda tek bir ülkeyle ilişkili olması halinde, duruma ilişkin tüm unsurların seçimi bu ülke hukukunun uygulanmasını ortadan kaldırmaz. Akit ile değiştirilemeyen bu kurallara "amir hükümler" adı verilir (3/3).

Dördüncü madde de ise taraflar tarafından yetkili hukukun seçilmemiş olması halinde uygulanacak hukuk düzenlenmiştir. Taraflar tarafından yetkili hukuk seçilmemiş ise, akit en fazla ilişkide olduğu ülke hukukunca yönetilir. Böyle olmasına rağmen, belli hükümler diğer ülke hukuku ile yakınlık gösteriyor ise bu hükümlere o ülke hukuku uygulanır (4/1).

Mukavelenin en yakından ilgili olduğu ülke, akdin karakteristik uygulanmasını etkileyen tarafın, akdin sonuçlanması anında mutad meskeni, tüzel kişiliği olan veya olmayan bir kuruluş için onun idare merkezinin bulunduğu ülkedir. Eğer mukavele taraflardan birinin mesleki veya ticari işleri ile ilgili ise bu ülke, o tarafın iş merkezinin bulunduğu ülke olacaktır. Eğer iş merkezinden daha başka merkezler etkili ise o merkezlerin bulunduğu ülke olacaktır (4/2).

Sözleşmenin 6. maddesi kişisel istihdam akitlerinden söz etmektedir. Buna göre iş akitlerinde taraflarca yapılan kanun seçimi; seçim olmaması halinde uygulanacak hukuku belirleyen ikinci paragraftaki işçinin korunmasına ilişkin zorunlu kuralların sonucunu ortadan kaldırmaz (6/1).

4. maddeye aykırı olmamak şartıyla 3. maddeye göre yapılacak olan kanun seçimi yoksa, iş akdi şu şekilde yönetilir:

a- İşçi işini geçici olarak başka bir ülkede icra ediyorsa, işini mutaden icra ettiği ülke hukukuna tabidir. b- İşçi işini mutaden tek bir ülkede icra etmiyor ise, onu işe alan işverenin iş merkezi kanunu yetkilidir. Şu kadar ki, eğer akdin koşulları başka bir ülke ile daha yakından ilgili ise bu ülke kanunu uygulanır (6/2).

7. madde ise amir hükümlere ilişkindir. Bu sözleşmeye göre bir ülke hukuku yetkili kılınacaksa, başka bir ülke hukukunun zorunlu kurallarına yürürlük sağlanabilir (durum yakından ilişkili ise). Eğer bu ikinci ülke hukukuna göre, akde uygulanacak hukuk ne olursa olsun bu kuralları uygulamak zorunlu ise, bu ülke hukuku uygulanır. Bu amir hükümlere etki sağlamak onların tabiatı, amacı ve uygulanıp uygulanmamasının sonuçları gözönüne alınarak yapılır (7/1).

Bu sözleşmedeki hiçbir hüküm akde uygulanacak diğer bir hukuk dikkate alınmaksızın zorunlu olan hakim kanunu kuralların uygulanmasını sınırlayamaz (7/2).

Bu sözleşmenin tüketici mukavelelerine ilişkin 5. maddesi 6. maddeden iki konuda farklıdır:

1- 6. madde tüm istihdam akitlerine uygulanır. Yoksa sadece işçinin bağlı olduğu ülke ile asli ilişkileri olan mukavelelere değil, 2- 6. maddeye göre, tarafların seçimi olmaması halinde uygulanacak hukuk ve taraflar başka bir hukuk seçse de işçi lehine uygulanacak zorunlu kuralları tesbit eden hukuk açıklıktan yoksundur (41).

(41) LASOK, D.P.A STONE, Conflict., S. 384.

b- İstihdam ilişkilerinden doğan kanunlar ihtilafı sözleşme tasarısı ve tüzük tasarısı

1972 yılında AT Komisyonu bu konuda bir tüzük tasarısı taklif etmiştir. Ekonomik ve Sosyal Komitenin ve Avrupa Parlamentosunun görüşleri ışığında bu tasarı değiştirilmiş ve 1976 yılında Konseye sunulmuştur.

Sözleşme tasarısı farklı hukuk sistemlerindeki hukuklar arasında seçimi gerektiren her duruma uygulanır. Tüzük tasarısı ise üye devletler ülkeleri üzerinde meydana gelen istihdam ilişkilerine uygulanır (42).

Hem sözleşme tasarısı hem tüzük tasarısının kabul edilmesi halinde, istihdam ilişkilerinde iki tür kanunlar ihtilafı ortaya çıkabilir: 1. Sözleşme AT dışındaki istihdam akitlerine uygulanacaktır. 2. Tüzük Topluluk içindeki istihdam ilişkilerine uygulanacaktır (43). Uygulama alanı bakımından da fark vardır. Sözleşme tasarısı iş akitleri ile sınırlıdır. Serbest meslek sahiplerine uygulanmaz. Tüzük tasarısı iş hukukundan bahsetmektedir. Bu terim iş ilişkilerine uygulanacak her türlü kanun ve idari hükümü ve toplu anlaşmaları kapsar (44).

Sözleşme tasarısı genel kural olarak serbest kanun seçimine izin verir (2 md.) 6/1. madde ise işçinin korunması konusundaki zorunlu hükümleri buna istisna olarak kabul etmiştir. 6/2. maddeye göre tarafların hukuk seçimi yoksa, istihdam akdi işyeri hukuku tarafından yönetilecektir. Eğer işçi çalışmasını mutaden belli bir ülkede yapmıyorsa, onu istihdam eden işyeri hukuku uygulanacaktır. Eğer akit başka bir ülke ile daha sıkı ilişki halinde ise bu ülke hukukunun uygulanmasına da izin verilmektedir (45).

Buna karşılık, tüzük tasarısı kanun seçimine imkan vermektedir. İşin normal olarak yapıldığı yer genel kural olarak

(42) HEPPLÉ, B.A, "Conflict of Laws on Employment Relationships within the EEC" Harmonization of Private International Law By the EEC, London, 1978 (ed), S. 40.

(43) HEPPLÉ, B.A, Conflict..., S. 40.

(44) HEPPLÉ, B.A, Conflict..., S. 41.

(45) HEPPLÉ, B.A, Conflict..., S. 42.

bağlayıcıdır (3 md.). Deniz adamları için uygulanabilir hukuk, geminin bayrağını taşıdığı ülke hukukudur. Uluslararası nakliyat işleri için onları istihdam eden işveren kuruluşunun kayıt bürosu veya şubenin bulunduğu üye devlet hukuku yetkilidir (3/1). Tüzük tasarısı sınırlı hallerde kanun seçimine izin vermektedir. Eğer aynı kuruluşda 12 aydan fazla bir süre için bir ülkeden diğerine ikamet yeri değişiyor ise taraflar yazılı olarak hangi hukukun uygulanacağını kararlaştırabilirler. Ancak bazı hallerde işyeri hukuku uygulanmaya devam eder. İkinci olarak tüzük tasarısı işçinin işini iki veya daha fazla ülkede yapması ve bunlardan birinin üye ülke olması halinde yazılı olarak kanun seçimi yapma hakkı vermektedir. Seçilebilecek yer hukukları: 1- İşçinin işi yaptığı yer, 2- Devamlı oturduğu yer, 3- İşverenin oturduğu yer, 4- Kuruluşun kayıt bürosunun bulunduğu yerdir. Üçüncü olarak işçi bir yönetici veya müşavir fonksiyonu taşıyor ve iş yüksek düzeyde bir ihtisaslaşmayı gerektiriyor ise, taraflar yazılı olarak hukuk seçimi yapabilirler (7 md). Ancak işyeri hukukunun yetkili olduğu haller ayrıktır. Bu gruba hukuk müşavirleri, ekonomi planlamacıları ve uygulayıcı personel dahildir (46). Sözleşme tasarısında serbest kanun seçiminde tek istisna işçiyi korumak içindir. Zorunlu kurallar konusunda bir tanım yapılmamıştır. Ancak bunlar kanun tarafından öngörülen ve Andlaşmayla değiştirilmeyecek olan mükellefiyetlerdir. Bu zorunlu kurallar işyeri hukukunda yürürlükte olan kurallardır (47).

Kanunlar ihtilafı konusunda farklı hükümler getiren sözleşme tasarısı ve tüzük tasarısı mahkemeleri farklı kanunlar ihtilafı kuralları arasında seçim yapmak durumunda bırakılacaktır. Bu bakımdan sözleşme tasarısı ile tüzük tasarısının aynı sonuçlara varması için uyumlaştırılması gerekmektedir (48).

c- Şirketler ve Hukuki Şahısların Karşılıklı Tanınması Sözleşmesi

AET 220(3). maddesine uygun olarak şirketler veya firmaların karşılıklı tanınmasına ilişkin sözleşme imzalanmıştır (29 Şubat

(46) HEPPLE, B.A, Conflict..., S. 42.

(47) HEPPLE, B.A, Conflict..., S. 43.

(48) HEPPLE, B.A, Conflict..., S. 41.

1968) (49). Aynı şekilde Divan'a bu sözleşmenin yorumu ile ilgili yetki veren protokol 3 Haziran 1971 de imzalanmıştır. Zorluklar sözleşmeyi imzalayan altı kurucu ülkenin hukuklarına göre gerçek merkez (sieve reel) kanununun esas alınmasından doğmaktadır. Gerçek merkeze verilen anlam ise bu ülkelerde farklıdır. Hollanda hukuku kayıtlı büroyu (sieve statutaire) esas almaktadır. Bu tanım İngiliz hukukundakine benzemektedir. Sözleşmenin birinci maddesi bir üye devlet hukukuna göre kurulan ve kayıtlı bürosu Topluluk içinde olan şirketlerden bahsetmektedir. Sözleşme kayıtlı büro veya kuruluş hukukunu esas almaktadır. Buna iki tane ihtirazi kayıt getirilebilir. Birincisi 3. maddede de yer alan ve devletlere aktüel merkezi Topluluk dışında olan ve Topluluk ekonomisi ile hiç bir gerçek ilişkileri olmayan şirketlere bu sözleşmeyi uygulama imkanı veren hükümdür. İkinci ve daha çok uygulanan ise 4. madde de yer alan diğer bir üye ülkede kurulan ve orada kayıt bürosu olmasına rağmen merkezi kendi ülkesinde olan şirketlere kendi hukukunun zorunlu hükümlerini uygulama imkanı veren hükümdür. Bu şirketler bazı hallerde kendi zorunlu olmayan kurallarını da uygulayabilir. 6. madde aktüel merkezi tanımlar. Bu merkez şirketin merkezi idaresinin yapıldığı yerdir (50). 6. madde de, sözleşmeye göre tanınan şirketin kurulduğu ülke hukukuna göre ehliyeteye sahip olduğu kabul edilmiştir. 7. madde ile ülkelere kendi hukukuna göre kurulan şirketlere verilmeyen hakları ve gücü tanımayı reddetme yetkisi verilmiştir. Fakat bu devlet, şirketin akit yapma yetkisini reddedemez. 8. madde kurulduğu ülke hukukuna göre kendisine hukuki varlık olarak statü verilmeyen bir şirketin sadece bu sebeple ehliyet, hak ve gücünün red edilemeyeceğini kabul etmiştir. 9. madde ise kamu düzeninden söz etmektedir. Eğer şirketin amacı veya aktüel faaliyeti kamu düzenine aykırı ise ilgili devlet bir şirketi tanımaktan kaçınabilir. 10. maddeye göre hiçbir kamu düzeni istisnası AET Andlaşmasına karşı ileri sürülemez.

(49) Bulletin Suppl No: 2-1696, S. 7-24.

(50) Bkz., LASOK, D-P.A STONE. Conflict., S. 91.

IV - SOSYAL GÜVENLİK KONUSUNDA KANUNLAR İHTİLAFI

Sosyal güvenlik konusundaki tüzüklerin amacı AET 51. maddenin uygulanmasını sağlamak ve çeşitli üye ülkelerde göçmen işçi ve ailelerinin sosyal güvenlikten yararlanmasını ve bu yararlanmanın hesaplanmasını ve üye ülkelerde oturan kişilere yapılacak ödemelerin düzenlenmesini sağlamaktır (51).

Amaç, farklı güvenlik şemalarının uygulanması konusunda ülkesel sınırları kaldırmak ve işçiye işin her safhasında değişik üye ülkelerde ayrımcılık yapılmadan bu haklardan yararlanması imkanı sağlamaktır (52). Milli sistemlerdeki farklılıklar nedeni ile, Topluluk hukuk yaratıcısı problemlerin çözümü konusunda pratik çözüm için koordinasyon görevi yapmaktır. Maddi ve usuli kurallar farklı tüzüklerin konusu olmaktadır. Topluluk farklı milli sistemleri koordine ettiği için, tüzükler açık kanunlar ihtilafı kuralları getirmelidir (53).

İlk kanunlar ihtilafı problemi milli mevzuatın genel seviyesinde vasıflandırmaz. Bazıları sosyal primlerin ödenmesinden doğan hakları bir sigorta şeması içinde görürler. Bazıları ise bunu bir sosyal yardım olarak ele alırlar. Sadece bunlardan birincisi Topluluğu koordine eden tüzüklere tabidir. Ancak Divan bu görüşte değildir. Divan'a göre özel bir hukuka uygun olarak sağlanan yararlar, sosyal güvenlik yararlarıdır. Milli hukuk bunları belirtmese de, bu yararların mutlaka tüzüklerin uygulama alanına girmediği söylenemez (54). Divan'a göre, Milli hukuk bir prim ödenip ödenmediği dikkate alınmaksızın asgari bir gelir ödemeyi garanti ediyorsa (ki bu bir sosyal yardım karakterindedir) kişiye sosyal güvenliğe benzeyen hukuken belirli bir pozisyon sağlayacaktır (55).

(51) 2001/83 Sayılı tüzük, (1408/71 ve 574/72 sayılı tüzükleri değiştirmiştir). O.J. 1983, No: L-230/6 ve bunları değiştiren 2332/89 sayılı tüzük ve 3427/89 ve 1241/92 sayılı tüzükler, O.J. 1992 No: L-136/28 için bkz. Blackstone's, S. 235 vd.

(52) 4/66 (1966), ECR, S. 425.

(53) LASOK, D-P.A STONE, Conflict., S. 97.

(54) 95/77 (1977) ECR, S. 2249; 70/80 (1981) ECR, S. 229.

(55) 1/72 (1972) ECR, S. 457.

Diğer bir vasıflandırma sorunu, faydalanan kişilerle ilgilidir. Asıl faydalananlar işçiler ve serbest meslek sahipleridir. İkinci olarak faydalananlar, eşleri onlara bağlı çocukları ve ailenin bazı bağı bireyleridir. İkincil faydalananların hakları birincil faydalananların statüsüne bağlıdır. Birincil faydalananların sosyal güvenlik durumu ise göç kurallarına tabidir. Eş ve çocuklar bu hakkı tabiiyetlerinden değil statülerinden dolayı kazanırlar (56).

Sınırlı olarak Topluluk imtiyazlarından yararlanan diğer bir grup insan ise vatansızlar ve mültecilerdir (57). Bunlar eğer bir üye ülkede ikamet ediyor ise, sosyal güvenlik tüzüklerinin kontrolü altındadır. 1408/71 sayılı tüzük, işçi, serbest meslek sahibi, sınır işçileri ve mevsimlik işçileri tanımlamıştır. Tüzüğün 13. maddesi yetkili hukuk olarak işyeri hukukunu (*Lex Loci Laboris*) esas bağlayıcı faktör olarak kabul etmiştir. İstihdam edilen kişi bir devletde oturuyor olsa da veya işverinin kayıtlı olduğu büro veya işyeri başka bir üye ülkede olsa da çalıştığı yer hukukuna tabidir.

Aynı şekilde, bir üye ülkede kendi işini yapan kişi, başka bir devletde oturuyor olsa da, bu devlet hukukuna tabidir. Bir gemide çalışan kişi bayrak devleti hukukuna tabidir. Özel hizmetliler hizmeti yaptıkları ülke hukukuyla yönetilir. Askerlik için çağrılan kişiler içinde durum aynıdır (58).

Ancak prensibin bazı istisnaları vardır. Bir üye ülkede bir kuruluş tarafından istihdam edilen ve işverence başka bir üye ülkeye gönderilen kişi, birinci ülke hukukuna tabi olmaya devam eder (iş 12 aydan fazla sürmüyor ise ve işi tamamlayan birinin yerini almıyor ise).

Kişi normal olarak uluslararası bir ulaşım şirketince iki veya daha fazla ülkede istihdam ediliyor ise, çoğunlukla bu şirketin kayıt bürosunun veya işyerinin bulunduğu ülke hukukuna tabi-

(56) LASOK, D-P.A. STONE, *Conflict...*, S. 98.

(57) Declaration of Representatives of the Governments of Member States, 1964 O.J. 78/1125.

(58) Bkz. LASOK; D-P.A. STONE, *Conflict...*, S. 101.

dir. Eğer bu kişi başka bir üye ülkede şube veya temsilci durumunda ise bu şube veya temsilciliğin bulunduğu devlet hukukuna tabidir. Kişi oturduğu ülkede istihdam edilmiş ise, bu ülkede işverenin işyeri olmasa da bu ülke hukukuna tabidir. Aynı şekilde normal olarak iki daha fazla üye ülkede istihdam edilen kişi, eğer kısmen bu üye ülkede çalışıyorsa veya farklı üye ülkelerdeki çeşitli işveren veya kuruluşlara tabi ise, oturduğu ülke hukukuna tabidir. Eğer kişi faaliyet yaptığı hiçbir üye ülkede oturmuyor ise, işverenin kayıtlı bürosu veya işyerinin bulunduğu ülke hukukuna tabidir (59).

Bir üye ülkede serbest meslek sahibi olan ve işini diğer bir üye ülkede yapan kişiler de işçilerle aynı statüye tabidir. Mafih iki veya daha fazla üye ülkede serbest meslek erbabı olan kişi o ülkede faaliyetlerinin bir kısmını yapıyor ise, oturduğu ülke hukukuna tabidir. Aksi halde esas faaliyetini yaptığı ülke hukukuna tabi olur. Ancak bu ülke kuralları o kişiyi tatmin etmiyor ise, isteğe bağlı olarak başka bir üye ülke sistemine de tabi olabilir. Bu durumda iki veya daha fazla ülke hukuku uygulanacağından yetkili hukuk üye ülkeler arasında yapılacak anlaşmalarla tesbit edilir. Bir üye ülkede işçi olarak çalışıp başka üye ülkede kendi işini yapan kişiler işçi olarak istihdam edildiği ülke hukukuna tabidir. Bazı istisnai hallerde iki ülke hukukuna da tabi olur (60).

SONUÇ

AET Andlaşmasında kişilerin serbest dolaşımı kavramı içinde işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve bu başlık altında şirketlerin serbest dolaşımı ile hizmet edimi serbestisi düzenlenmiştir. AET Andlaşması kanunlar ihtilafı konusunda bir hüküm taşımamaktadır. Sadece 220. madde bu konularda üye devletlerin gereksinme duyduğunda görüşmeler yapabileceğini amirdir.

Topluluğa üye ülkeler şirketlerin karşılıklı olarak tanınması, kararların tanınma ve tenfizi, akdi ilişkilerden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukuk gibi çeşitli konularda aralarında söz-

(59) 14. madde için bkz. Blackstone's, S. 241.

(60) 14/a maddesi için bkz. Blackstone's, S. 242.

leşmeler yapmışlardır. Bu sözleşmeler tüm üye ülkelerce onandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Bu konuda pek çok sözleşme tasarısı da vardır. Bunlardan birtanesi istihdam ilişkilerinden doğan kanunlar ihtilafına aittir. Bazı hallerde ise bu konular tüzüklerle düzenlenmektedir. Örneğin; Topluluk elemanlarının durumu bir tüzük ile düzenlenmiştir. Açık tanımlar yapılması halinde vatandaşlık, aile statüsü ilgili milli hukukça tesbit edilmektedir. Topluluğun mahalli memurları çalıştıkları ülke hukukuna tabidir (61).

Topluluk hukukundan doğabilecek kanunlar ihtilafını, özellikle Topluluğun dört özgürlüğünden biri olan kişilerin serbest dolaşımı konusunda çıkabilecek kanunlar ihtilafı sorunlarını çözümlen bir sözleşme veya tüzüğün yürürlüğe girmesi halinde bu özgürlüğün çok daha iyi ifa edilebileceği ve doğabilecek hukuksal sorunların kolaylıkla çözümlenebileceği açıktır.

Bunun için üye ülkelerin kanunlar ihtilafı kurallarının yaklaştırılması ve Topluluk ile üye ülkeler arasındaki dikey ihtilaf- lar yanında, üye ülkelerin hukukları arasındaki yatay ihtilaf- larında ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bunun yanında meslekleri düzenleyen hukukların uyumlaştırılması zaruridir. Bunun için mevcut sınırlamaların kaldırılması kadar mesleki yeteneklerin ve diplomaların tanınması da önemlidir. Bu konuda 21 Aralık 1988 tarihli meslek eğitiminin tamamlanması ve en az üç yıllık eğitim veren yüksek öğrenim diplomalarının tanınması konusunda genel sisteme ilişkin Direktif çıkarılmıştır (89/48) (62). 21 Aralık 1988 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (89/49) (63), üçüncü ülkelerden diploma alan üye devlet vatandaşları ile ilgilidir. 18 Haziran 1992 tarihinde meslek eğitiminin tanınması konusunda ikinci genel sisteme ilişkin Konsey Direktifi çıkarılmıştır (64).

Andlaşma tarafından istenilen serbest yerleşme hakkı ile üye ülkelerde meslek icrası için istenilen nitelikler arasındaki ihtilaf-

(61) LASOK, D-P.A. STONE, Conflict., S. 92.

(62) O.J. 1989, No: L 19/16.

(63) O.J. 1989, No: L 19/24.

(64) O.J. 1992, No: L 209/25.

lar da ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca şirketler hukuku da uyumlaştırılmalıdır.

Avrupa Birliğinin gerçekleşmesi için gerekli olan bu konulardan bir kısmı bugüne kadar çözümlenmiş ise de bir kısmı halen çözüm beklemektedir. Avrupa Birliği Andlaşmasıyla AET 8. maddeye giren Avrupa vatandaşlığı kavramı gerçekleştirildiğinde, bir Avrupa devletler hususi hukukunun da genel hatlarıyla ortaya çıkması beklenebilir.